

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ЗОНІ ОСУШЕННЯ

PRIORITIES OF AGRARIAN BUSINESS DEVELOPMENT IN DRAINAGE AREAS

Сергій КУЗЬМЕНКО,
аспірант,
Науково-дослідний фінансовий інститут
Державної навчально-наукової установи
«Академія фінансового управління», Київ

Serhiy KUZ'MENKO,
Postgraduate student,
Scientific-Research Financial Institute of the
State Educational Scientific Establishment
"The Academy of Financial Management", Kyiv

Незважаючи на те, що аграрний сектор став локомотивом розвитку економіки внаслідок збільшення експорту зернових та олійних культур, в окремих регіонах сільськогосподарське виробництво й надалі перебуває у фазі стагнації. Це в першу чергу стосується зони ризикового землеробства, де отримання середньо-українського рівня доходів потребує додаткових капітальних і поточних витрат, пов'язаних з реінжинірингом меліоративних систем та здійсненню комплексу різного роду агроекологічних поліпшень.

Цей чинник значною мірою відлякує й великий аграрний бізнес від фінансування капіталомістких проектів, насамперед у зоні осушувальних меліорацій. За таких умов державний регуляторний механізм підтримки аграрного сектора має включати спектр інструментів, які стимулюватимуть формування в зоні ризикового землеробства малих та середніх форм аграрного підприємництва, які найбільшою мірою зможуть використати наявний агресурсний потенціал та відновити традиційну сільськогосподарську спеціалізацію.

Специфіка становлення аграрного підприємництва в зоні осушення розглядається в наукових працях українських вчених, зокрема аналізуються можливі сценарії відновлення інженерної інфраструктури меліоративних систем через впровадження сучасних бізнесових структур, пропонуються форми державно-приватного партнерства щодо відновлення внутрішньогосподарських мереж гідротехнічних споруд, пріоритети формування обслуговуючих та збутових кооперативів на базі сільських домогосподарств. При цьому недостатньо аргументованими є підходи щодо надання пріоритету в зоні осушення саме суб'єктам малого підприємництва та інститутам державно-приватного партнерства.

Метою статті є обґрунтування пріоритетів розвитку аграрного підприємництва в зоні осушення з урахуванням інституціональних виробничо-технічних та природно-ресурсних обмежень, зумовлених наслідками стагнаційних процесів аграрного сектора.

У зоні осушення становлення аграрного підприємництва значною мірою детермінується відсутністю потужних центрів високої концентрації інвестицій у зв'язку з підвищеним рівнем капіталомісткості сільськогосподарського виробництва. Відновлення докризових обсягів виробництва сільськогосподарської продукції вимагає значних інвестиційних вливань, які необхідні для модернізації інженерних споруд меліоративних систем, що забезпечували необхідний для прийнятних рівнів врожайності водноповітряний режим.

На жаль, вже тривалий період у зоні осушення, в першу чергу в Поліській зоні,

відбувається стихійна природна ренатуралізація сільськогосподарських угідь, що призвело до втрати традиційної спеціалізації і зниження рівня капіталізації аграрного бізнесу. Все це негативним чином відобразилося на темпах соціально-економічного розвитку і поглибило рівень депресивності сільських територій зони ризикового землеробства. Але водночас стихійна природна ренатуралізація створила сприятливі передумови для розвитку тваринництва, оскільки розширила кормову базу й унеможливила повернення значних площ сільськогосподарських угідь для потреб рослинництва.

Викладене вище свідчить про те, що в зоні осушення склалися унікальні природно-ресурсні передумови для розвитку аграрного бізнесу, які не вписуються у формат тієї моделі ведення сільськогосподарського виробництва, яка сформувалася у більш сприятливих для сільського господарства природно-кліматичних зонах. Це вимагає формування специфічного підходу до вибору інструментів підтримки аграрного підприємництва на основі врахування інституціональної структури сільськогосподарського виробництва, яка домінує в останні роки в зоні осушувальних меліорацій. Основною ланкою

аграрного підприємництва в зоні осушення є особисті селянські господарства, що виступають головними землекористувачами, оскільки кількість сільськогосподарських підприємств, а тим більше їх об'єднань є незначною.

Ускладнення умов ведення сільськогосподарського виробництва внаслідок фізичного спрацювання, а в деяких випадках і демонтажу мереж гідротехнічних споруд, що призвело до скорочення площ сільськогосподарських земель у продуктивному обороті, звузило просторові та ресурсні передумови розвитку сільськогосподарських підприємств. Тому закономірно, що особисті селянські господарства стали центром тягіння у виробництві сільськогосподарської продукції, особливо трудомісткої продукції рослинництва та переважної більшості видів тваринницької продукції.

При цьому в секторі домашніх господарств так і не було забезпечено прийнятної рівня концентрації інвестицій для підвищення рівня механізації виконання сільськогосподарських робіт з метою зростання продуктивності праці й прибутковості аграрного бізнесу в цілому. Все це вимагає використання державою відповідних стимулів для сприяння самозайнятості селян шляхом створення малих приватних суб'єктів підприємницької діяльності. За належної інституціональної та бюджетної підтримки високою є імовірність набуття частиною селянських господарств статусу сімейних

У статті обґрунтовуються пріоритети становлення аграрного підприємництва в зоні осушення на основі врахування фінансових, природно-ресурсних та виробничо-технічних обмежень. Пріоритетними формами розвитку сектору аграрного бізнесу в зоні осушення визначено формування сільськогосподарських виробничих кооперативів та інститутів державно-приватного партнерства. Встановлено, що формування на базі особистих селянських господарств сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів сприятиме підвищенню рівня концентрації фінансових ресурсів для нарощення й розбудови виробничо-технічної бази сільськогосподарського виробництва. Доведено, що каталізатором активізації підприємницької діяльності в несприятливих для ведення сільського господарства умовах виступають інститути державно-приватного партнерства, які дають можливість поєднати адміністративний потенціал органів місцевого самоврядування та ресурсно-виробничу базу суб'єктів аграрного бізнесу, що в кінцевому підсумку сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості сільськогосподарського виробництва в зоні осушення.

The priorities of establishment of agrarian business in the drainage areas based on financial, nature and resource as well as production and technical restrictions have been substantiated in the article. The overriding forms of promotion of agrarian business sector in the drainage areas is an establishment of agricultural industrial cooperatives and institutes of public-private partnership. It has been determined that formation of agricultural servicing cooperatives on the basis of private rural businesses will facilitate the increase of the level of concentration of financial resources to augment and develop the production and technical base of agricultural production. It has been proven that the institutes of public-private partnership serve as promoters for activation of entrepreneurial activities in unfavourable for rural business conditions. They allow to combine the administrative potential of local authorities and resource and production base of agrarian businesses that will ultimately facilitate the increase of the investment attractiveness of agricultural production in the drainage area.

ферм і поширення сільськогосподарської обслуговуючої кооперації з низьким рівнем товарності виробництва [2].

Саме сільськогосподарська обслуговуюча кооперація в умовах тотального інвестиційного дефіциту та відсутності достатньої бази ведення сільськогосподарського виробництва сільськими домогосподарствами, особливо в зоні осушувальних меліорацій, забезпечить поєднання ресурсно-виробничого та інфраструктурного потенціалу для підвищення рівня товарності виробництва і його конкурентоспроможності. Більше того, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи результативніше представлятимуть сільські територіальні громади на регіональних ринках сільськогосподарської продукції та у відносинах з місцевою владою і потужними агропромисловими об'єднаннями на відміну від окремо взятих особистих селянських господарств.

Прикметною рисою становлення аграрного підприємництва в зоні осушення є його здатність сприяти соціально-економічному піднесенню сільських територіальних громад, тим більше в умовах децентралізації. Остання якраз і спрямована на розширення ресурсної бази наповнення місцевих бюджетів і зміцнення фінансової самодостатності сільських територіальних громад. Вдале вирішення цього завдання стане можливим за умови, коли аграрний бізнес максимальною мірою використає потенціал сільськогосподарського виробництва. При цьому виникає потреба в певному обсязі інвестицій, необхідних для відновлення робочого стану мереж гідротехнічних споруд і повернення хоча б частини осушених земель у продуктивний господарський оборот.

Не всі суб'єкти аграрного підприємництва зможуть впоратися із завданням щодо залучення інвестицій у відновлення інженерних споруд меліоративних систем. Органи місцевого самоврядування як виразники потреб місцевого населення мають ініціювати створення разом із суб'єктами аграрного підприємництва державно-приватних партнерств, які дадуть можливість поєднати організаційний та адміністративний потенціал місцевої громади з виробничо-технічним потенціалом суб'єктів аграрного бізнесу. Саме це стане запорукою підвищення інвестиційної привабливості проектів відновлення традиційної сільськогосподарської спеціалізації та галузі тваринництва.

На жаль, як стверджують М. Кропивко, С. Юшин та О. Ковальова, в Україні повною мірою весь спектр форм ДПП ще не знайшов своєї реалізації. Причиною цього є те, що в чинному нормативно-правовому полі недостатньо розвинена концепція застосування принципу та інструментарію державно-приватного партнерства в агропромисловому комплексі України. Щоб прискорити процеси встановлення партнерських відносин між органами місцевого самоврядування та суб'єктами аграрного бізнесу в напрямі ефективнішого використання агроресурсного потенціалу варто розширити й уточнити інструменти державно-приватного партнерства, які застосовуються в агропромисловому виробництві, зокрема стосовно використання земель сільськогосподарського призначення державної власності (як основного ресурсу виробництва) на засадах спільної діяльності або аналогічно до угод щодо розподілу продукції, а також щодо запровадження інституційного державно-приватного партнерства зі створенням юридичної особи [3].

Доцільність поширення угод державно-приватного партнерства у сільськогосподарському виробництві зони осушення зумовлена необхідністю в залученні інвестицій у відновлення меліоративних мереж і підвищення врожайності сільськогосподарських культур, що в кінцевому підсумку має забезпечити прийнятний рівень капіталізації та конкурентоспроможності [1].

На жаль, нинішня редакція Закону України «Про державно-приватне партнерство» не забезпечує навіть критично необхідного рівня інституційного забезпечення поширення партнерських відносин між державою (територіальною громадою) та приватним аграрним бізнесом. Необхідно внести зміни в законодавство, які дадуть можливість розширити перелік об'єктів, видів діяльності та галузей, які є пріоритетними при фінансуванні проектів державно-приватного партнерства у сфері АПК. Мова йде про відновлення меліоративних систем, транспортної та логістичної інфраструктури, ринкової інфраструктури в експорторієнтованих галузях від яких залежить надходження валютною виручки в Україну, а також галузей, які потребують додаткового імпульсу до розвитку й мають соціальне значення через недо-споживання кінцевого продукту й високу зайнятість населення [3].

Каталізатором розширення потужностей аграрного підприємництва в зоні осушення має стати формування повноцінного інституту сільськогосподарського дорадництва, який сприятиме наданню особистим селянським

господарствам та кооперативним утворенням необхідного спектру послуг щодо можливості отримання кредитних ресурсів, закріплення на цільових ринках, встановлення тісних взаємозв'язків з основними контрагентами, впровадження інноваційних технологій у землеробстві та застосування сучасних технологічних процесів регулювання використання осушених сільськогосподарських угідь.

Дорадчі служби мають формуватися із фахівців не лише у сфері агрохімічного та агротехнічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, а й у сфері інженерного забезпечення використання меліоративних систем та проведення комплексу агролісомеліоративних заходів. На жаль, особливо у найбільш депресивних територіях, до яких належить зона осушення, інститут сільськогосподарського дорадництва перебуває у латентному стані. Відсутність повноцінних дорадницьких служб не дає можливості суб'єктам аграрного підприємництва, в першу чергу особистим селянським господарствам, мати достовірну інформацію щодо можливості отримання ними кредитних та матеріально-технічних ресурсів для формування виробничо-технічної бази сільськогосподарського виробництва.

Ускладнення процесів відновлення потенціалу сільськогосподарського виробництва в зоні осушення зумовлено також тим, що ні регіональні підрозділи Міністерства аграрної політики і продовольства, ні органи місцевого самоврядування вчасно не запропонували реалістичних сценаріїв відновлення інженерної інфраструктури меліоративних систем і не упередили масштабну природну ренатуралізацію сільськогосподарських угідь, що підірвало природно-ресурсний потенціал ведення високоінтенсивного та конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва.

Не було запропоновано комплексу антикризових заходів, які блокували б демонтаж логістичної інфраструктури, що стало однією з основних причин втрати традиційної сільськогосподарської спеціалізації агроформувань у зоні осушення. Це стосується насамперед руйнації льонозаводів. Вчасно не було надано суттєвої фінансової та необхідної консультативної підтримки сільським домогосподарствам, які в умовах глибокої економічної кризи виступали основними виробниками сільськогосподарської продукції.

ВИСНОВКИ

Нарощення потенціалу аграрного підприємництва в зоні осушення відзначається комплексом прикметних рис, які полягають у першочерговому відновленні внутрішньогосподарських мереж гідротехнічних споруд та поверненні у продуктивний сільськогосподарський оборот ренатуралізованих сільськогосподарських угідь. З огляду на значний інвестиційний дефіцит в аграрній сфері зони осушення основними пріоритетами розвитку аграрного підприємництва є формування на базі особистих селянських господарств сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та створення за участю органів місцевого самоврядування державно-приватних партнерств. Каталізатором підвищення підприємницької активності в зоні осушення має виступати повноцінний інститут сільськогосподарського дорадництва, який надаватиме суб'єктам аграрного підприємництва необхідну інформацію щодо доступності кредитних, інформаційних та виробничо-технічних ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голян В. Державно-приватне партнерство як база інституційна передумова капіталізації природних ресурсів в умовах децентралізації / В. Голян // Економіст. – 2015. – № 9. – С. 4–7.
2. Заяць В. М. Розвиток підприємництва в контексті міжнародної інтеграції / В. М. Заяць // Сучасні проблеми та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору економіки України. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції та П'ятнадцятирічних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, Київ, 14 травня 2015 р. / Редкол.: Ю. О. Луценко, Я. М. Гадзало, М. Я. Дем'яненко та ін. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2015. – С. 122–129.
3. Інтеграція та самоорганізація аграрного бізнесу в умовах децентралізації влади: монографія [Луценко Ю. О., Кропивко М. Ф., Малік М. Й. та ін.]; за ред. М. Ф. Кропивки, В. В. Россохи. – К.: ННЦ ІАЕ, 2015. – 484 с.

REFERENCES

1. Holiyan V. Derzhavno-privatne partnerstvo yak bazova instytutsionalna peredumova kapitalizatsiyi pryrodnykh resursiv v umovakh detsentralizatsiyi [Public-private partnership as a basic institutional prerequisite for capitalization of natural resources under decentralization]. *Economist*, 2015, no. 9, pp. 4–7 [in Ukrainian].
2. Zayats V. M. Rozvytok pidpryyemnytstva v konteksti mizhnarodnoyi intehtatsiyi [Business development in the context of international integration]. *Suchasni problemy ta perspektyvy mizhnarodnoyi intehtatsiyi ahrahnoho sektoru ekonomiky Ukrainy. Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi ta Pyatnadtsyatykh richnykh boriv Vseukrayins'koho konhresu vchenykh ekonomistiv-ahrahnykiv*. Kyiv, 14 travnya 2015, NNTS «IAE», 2015, pp. 122–129 [in Ukrainian].
3. Lutsenko Yu. O., Kropyvko M. F., Malik M. Y. Intehratsiya ta samoorganizatsiya ahrahnoho biznesu v umovakh detsentralizatsiyi vlady [Integration and self-organization of the agricultural business under decentralization of power]. Kyiv, NNTS IAE, 2015, 484 p. [in Ukrainian].